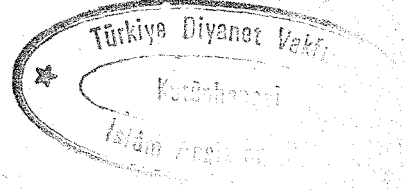

1

Millî Eğitim Bakanlığı İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Yayınları 1—6

İ s t a n b u l

Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi

Revue de l'Institut des Hautes Etudes Islamiques

YIL I

SAYI I

İSTANBUL YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜSÜ YAYINLARI: 2

Nihad Sami Banarlı

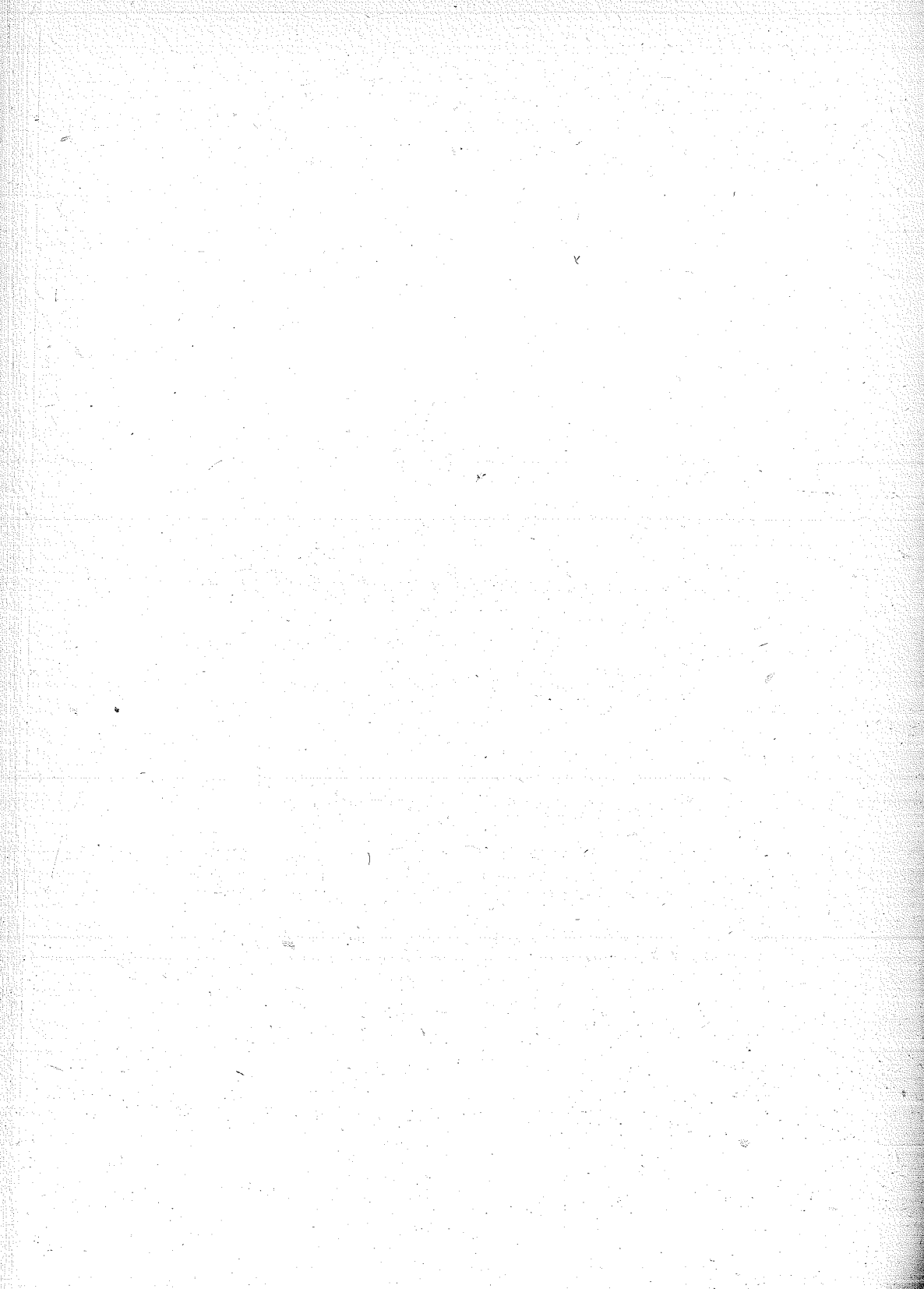
Büyük Nazîreler

MEVLİD

ve

MEVLİD'DE MİLLÎ ÇİZGİLER

OSMAN YALÇIN MATBAASI
Divanyolu Caddesi Ersoy Han, İstanbul 1962

Klâsik edebiyatlarda nazîre bir taklit değil, bir kreasyondur. Eski Yunan'dan beri hemen bütün Doğu ve Batı klâsikleri, nazîre şöyle dursun, tercümeyle bile kreasyon addederlerdi. Fransız trajedi şairi Corneille'in *Le Cid* adlı eserinde, bu eseri ilk defa yazan İspanyol şairinden aynen tercüme edilmiş 120 mısra vardır. Çünkü klâsik anlayışta şiir demek söyleyiş demektir. Evvelce başka dilde hattâ aynı dilde söylenmiş bir manzumeyi, tekrar ve yeni bir dizi hâlinde terennüm etmek, şiiri söylemektir.

Bu sebeptendir ki gerek Doğu, gerek Batı edebiyatında aynı eserin, bu edebiyatların birçok şairleri tarafından tekrar tekrar yazıldığı görülür. Bu tekrarları taklit sanmak hatâdır. Bunlar, eski üstadların izinde bir saygı yürüyüşüdür ki bir taraftan onların eserlerini yeni bir dil ve üslûp hamlesiyle ve yeni bir görüş ve düşünüşle tazelemek ve yüceltmek hedefindedir.

O kadar güzel ve üstün bir eseri, bir defa daha yazmak zevki, heyecanı ve an'anesi, her iki edebiyatta bu çeşit eserleri çoğaltmıştır. Böyle eserlerin yine her edebiyatta yeni ve orijinal eser sayılmalarıdır ki onların defalarca yazılmasını sağlamış ve bu gelenek zamanımıza kadar gelmiştir.

Bir misâl olarak, Milâddan önce V. asırda, eski Yunan klâsiklerinden *Euripides* tarafından yazılan *Iphigeneia Aulis'de* adlı trajedi, XVII. asır Fransız klâsiklerinden *Racine* tarafından tekrar yazılmıştır. Aynı mevzu, aynı isimle XVIII. asır Alman şairi

Goethe tarafından da tamamiyle yeni bir sanat şaheseri hâlinde yazılarak tekrarlanmıştır. Bu sonuncu eserin ana kaynağı yine *Euripides*'dir.

Bu tekrarlanmış, şüphesiz *İphigenie* trajedisine mahsus değildir. *Andromaque* gibi, *Faust* gibi eserler de böyledir.

Electra trajedisi, eski Yunan'da hem *Sophokles* hem *Euripides* tarafından yazılmış; bu eser, XVIII. asır Fransız trajedi şairi *Crébillon* tarafından tekrarlanmıştır. Aynı mevzu, çağdaş Fransız yazarı *Jean Giraudoux* tarafından, *Electre* adıyla ve yeni bir sanat eseri özelliğiyle edebiyat ve sahne dünyasına bir defa daha sunulmuştur. Hattâ asrımızın Amerikan tiyatro yazarı *Eugene O'Neill*'in *Mourning Becomes Electra : Electra'ya Yas Yaraştır* adlı, tamamiyle modern ve orijinal sahne eserinin de aslı tarihî *Electra* mitoloji ve trajedilerindeki sosyal ve psikolojik espriden ayrı değildir.

Sophokles'in, meşhur *Antigone* trajedisinin, modern Fransız edibi *Jean Anouilh* tarafından, aynı isimle yeni bir sahne eseri haline konulurken ilk yazılışındaki plâna ve espriye sadık kalmak yolunda gösterilen üstün sanat terbiyesini de ehemmiyetle hatırlamak yerinde olur.

Burada adları ve eserleri anılan bu yazarların herbiri yeni bir mevzu bulmak ve mevzularını zengin görgü, bilgi, duygu, düşünce, felsefe, psikoloji ve modern teknik değerleriyle işliyerek yepyeni eserler yaratmak kudretinde sanatkârlardır. Böyle sanat büyüklerinin yeni bir mevzu aramaya lüzum görmiyerek eski bir sanat eserini bir daha yazmak yolundaki hamleleri bu izâha çalıştığımız an'ane ve anlayışın ifâdesidir. Kısaca bütün bu eserler ve nazîreler aslaa birer taklit değil, birer kreasyondur.

Bu hâdise klâsik Şark edebiyatında da böyledir. İslâmî Türk edebiyatında defalarca yazılan *Leylâ vü Mecnun*, *Yusuf ü Züleyhâ* gibi, *Husrev ü Şirin*, *Cemşid ü Hurşid* gibi, *İskendernâme* gibi manzum aşk, tasavvuf ve târih hikâyelerinin, evvelce İran edebiyatında, İranlı üstadlar tarafından da defalarca yazılmış olması, hâdisenin tarihî ve yaşıyan delilidir.

Bunlardan *Yusuf ü Züleyhâ* hikâyelerinin ilki, münakaşalı bir ihtimâle göre *Şehnâme* şairi *Firdevsî* tarafından, yahut, hicri 383 — 386 yıllarında bir başka İran şairi tarafından yazılmıştır. Mevzuunu Kur'ân-ı Kerîm'den ve Kurân'ın en güzel sûresi kabul edilen *Sûre-i Yûsuf*'dan almış olmasındandır ki bilhassa Türk ve İran edebiyatlarında en çok yazılan eser *Yusuf ü Züleyhâ* olmuştur.

Leylâ vü Mecnun'un manzum ve müstakil bir Şark romanı hâlindeki ilk telifi de eserlerini fârisî ile yazan şair *Nizâmî*'ye aittir. *Nizâmî*'den sonra, yine İran ve Hind edebiyatında *Husrev-i Dehlevî* gibi, *Câmî* gibi, *Hilâlî*, *Hâtîfî* gibi şairler tarafından yazılan *Leylâ vü Mecnun*'lardan başka Türk edebiyatında da *Ali Şir Nevâtî*'nin, *Celîlî*'nin ve daha başka şairlerin *Leylâ vü Mecnun*'ları vardır. Fakat bunların hiçbirisi, *Fuzûlî*'nin *Leylâ vü Mecnun*'u ölçüsünde geniş ve devamlı bir sevgi ve şöhret kazanmamıştır.

Bu mevzûu, *Nizâmî* ve *Hâtîfî* gibi üstadlardan sonra yazdığı halde *Fuzûlî*, aslında bir Mezopotamya hikâyesi olan mevzuunu bizzat yaşayan şair olmanın verdiği kudretin de inzâmı ile bu eseri çok üstün bir şiir ve sanat şaheseri hâlinde yaratmıştır. *Fuzûlî*, eserini tamamiyle orijinal hattâ bir Türk edebiyatı verimi olarak, Türkçenin türlü incelikleriyle ve milli üslûpla işlenmiş bir eser halinde terennüm etmeği bilmıştır. Bu noktanın daha iyi belirmesi için Prof. Fuad Köprülü'nün *Türk Dili Ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar* kitabındaki şu satırları tekrarlamakta fayda vardır: «Arap ve Fars edebiyatlarındaki muhtelif *Leylâ vü Mecnun* hikâyeleriyle *Fuzûlî*'nin eserinin mukayesesi neticesinde sâbit olmuştur ki *Fuzûlî*'nin eseri tamamiyle orijinaldir; ve mümâsil İran hikâyelerine tertip, tahkiye, bedîî te'sir itibâriyle fâik bir Türk şaheseridir.» Köprülü, bu kanaatini *E. Blochet* gibi Avrupalı müsteşriklerin, bu çeşit Türk eserlerinin İran edebiyatının bir kopyesi olduğunu iddiâ etmelerine mukabil, bu eserleri İran örnekleriyle mukayese eden Rus müsteşriki *Berthels*'in tedkikleriyle bu isnadın tamamiyle yanlış olduğu neticesine vardığını belirterek bütünlemektedir.

Kaldı ki eserini evvelki *Leylâ vü Mecnun*'lardan çok üstün bir tertip ve tahkiye sanatıyla terennüm eden *Fuzûlî*, hattâ on-

ların tertip ve tahkiye tarzını muhafaza etseydi bile, eserini, türkçenin dehâsına uygun bir söyleyişle yâni tam bir *türkçe söyleyiş* içinde terennüm etmekle de orijinal bir eser vücûda getirmiş sayılacaktı. Çünkü klâsik edebiyatlarda, yukarıdan beri belirttiğimiz gibi, bu türlü tekrarlar bir taklit değil bir kreasyon sayılmaktadır.

Fuzûlî Leylâ vü Mecnun'unda :

Leylî işi işve vü girişme

Mecnun gözü yâşı çeşme çeşme

gibi şiir iklimlerinde kanadlanan güzel türkçe beyitleri ve hep bu kalitedeki söyleyişleriyle, ayrıca eserine işlediği zengin gör-gü, bilgi, duygu ve felsefe malzemesiyle bu tekrârı, Batı sanatındaki eserlerin en üstün tekrarları ayarında, yüksek, millî ve orijinal bir mükemmellik içinde bütünlemiştir.

İskendernâme, Husrev ü Şîrin, Cemşîd ü Hurşîd ve benzeri mesnevîlerin Şark edebiyatındaki türlü tekrarlarını ve her yeni yazılanı evvelkilerden ayıran dil, sanat ve tahkiye özelliklerini burada hattâ umûmî hatlarıyla olsun söylemeğe imkân yoktur. Maksadımız bu çeşit nazîrelerin gerek Doğu gerek Batı edebiyatında nasıl ve ne ölçüde mevcut bulunduğunu hatırlatmaktan ibarettir.

Üstadların izinde yürümeği sanata bir saygı bilen bu iyi ruhlu anlayış, yalnız manzum tiyatro eserleri ve manzum hikâyeler gibi, Doğu'nun ve Batı'nın trajedi ve mesnevîlerinde değil, diğer eserlerinde hattâ küçük ve müstakil şiirlerinde bile böyledir.

XVI. — XIX. asırların tanınmış Fransız şairlerinden birçoğunun, eski yunanca mısraları, fransızca bir mısra hâline koymak için nasıl gayret sarfettiklerine Türk şairi Yahya Kemal dikkat etmiştir. Bu arada *José Maria de Hérédia*'nın bir kısım sonnetlerinin aynen Lâtin şiirinden tercüme edildiğine hattâ Anibal'in Roma'ya yaklaşması hakkındaki sonnet'lerini lâtincenin sesiyle meydana getirmeğe, bu şairin bilhassa dikkat ettiği yine Yahya Kemal, işaret etmiştir.

Bununla berâber, Batı şiirindeki bu *benzer şiir* anlayışı için, burada tafsîlât ve örnekler vermeğe lüzum görmüyoruz. Bu hadiseyi, Doğu klâsiklerinden, bilhassa kendi şiirimizden örnek seçerek belirtmek, bizi esas konumuza biraz daha yaklaştırmak bakımından yerinde ve faydalı olacaktır.

Klâsik Şark şiirinde umûmiyetle iki türlü nazîre vardır: Bunlardan biri, üstadların şiirlerini örnek edinerek, bu şiirlere aynı vezin, kafiye, şekil ve söyleyiş formasyonu içinde benzer şiirler söyleyerek yetişmektir. Bu mânâda nazîrecilik, bütün klâsik edebiyatlarda, hele Şark'da tam mânâsıyla *yetiştirici* bir ekol vazifesi görür. O kadar ki klâsik Doğu edebiyatında hemen her şâir bu mektepten yetişmiştir. Bizde, *Fuzûlî* tarzında yazmaya çalışanların *Fuzûlî mektebi*, yahut, *Nâbî* tarzında yazmaya çalışanların *Nâbî mektebi* ve benzerleri böyle teşekkül etmiştir. Bu şâirler, üstadlarını geçemeseler bile onların yolunda yetişerek, bilhassa onların söyleyişlerindeki sırlara ulaşarak, büyük bir şiir seviyesini muhafaza ediyorlar, bir söyleyiş ve anlayış seviyesine yükseliyorlar, hattâ bu seviyeyi, bütün yurd aydınları ölçüsünde üstün tutmaya muvaffak oluyorlardı.

İkinci tarz nazîre asırların yetiştirdiği çok büyük şâirlerin, meselâ *Fuzûlî*'nin *Bâkî*'nin veya *Nedîm*'in, eski, bâzan çağdaş şâirlere söyledikleri nazîrelerdi.

Bizde bilhassa *Ahmed Paşa* ile bir çığır hâlini alan bu tarz nazîrecilik, edebiyatımıza çok sayıda üstün şiirler, gazeller murabbâlar, tahmîs, taştîr, tesdîs ve terkeb-i bend'ler kazandırmıştır.

Yeni elde edilmiş bir misâl olarak, XVI. asrın üstad şairi *Bâkî*'nin çok tanınmış bâzı şiirleri, kendinden iki asır evvel yaşamış, yine büyük şâir, *Ahmedî*'ye nazîre olarak söylenmiştir.

Bunlardan bir tânesi, *Bâkî*'nin meşhur *Bahar Gazeli*'dir. Bu gazel, edebiyatımızda ilk defa *Ahmedî* tarafından hemen aynen söylenmiştir. *Ahmedî*'nin bir değil, iki defa söylediği bu bahar gazelleri, şairin, vaktiyle tarafımızdan meydana çıkarılan Cem-

şîd ü Hurşîd adlı büyük ve mühim mesnevîsini renklendiren şiirleri arasındadır. Bir bahar mevsiminde mesnevî kahramanlarının ağzından söylenen bu gazellerin ilki şöyledir:

*Sākî 'ales-sabaah ki fasl-î bahaardur
Vakt-î şerâb u mevsim-i vasl-î nigâardur*

*Kıl 'anberin dımâğını müşkin şerâb ile
Kim ebr dūr-feşân ü hevâ müşk-baardur*

*Yâkuut cüm al elünē lâle bîgi kim
Gül lâ 'l-pūş sebze zümür-rüd-şî'aardur*

*Nergis gibî elē cam al encâmı anma kim
Fikr îden ânı lâle-sıfat dil-fikâardur*

*Kan ağladî çü 'âkıbetin fikr itdi gül
Büdur sebab k'ânun ciğeri dōlu haardur*

«Sâkî! Sabah, erkenden ki bahar fashıdır; şarap vakti, sevgiliyle buluşma mevsimidir.» «Mis kokulu şarap ile dımâğını amberlendir; ki buhut inci saçmakta, hava mis yağdırmaktadır.»

«Lâle çiçeği gibi, eline yâkut renkli kadeh al ki; gül, lâ'ller giyinmiş, yeşillik, zümrüd rengi almıştır.»

«Nergis gibi, eline kadeh al ve sonunu düşünme ki; onu düşünen kimsenin lâle gibi gönlü yaralı olur.»

«Âkıbetini düşündüğü için gül kan ağladı (kan rengini aldı ve kan rengi yapraklarını kanlı yaşlar gibi yerlere döktü); ki onun ciğerinin dikenle dolu olmasının da sebebi budur.»

Ahmedî, eski İranlı üstadlar tarafından da söylenmiş bu temayı bu gazeldeki vezin, kafiye, şekil, ses ve söz kompozisyonunu o kadar sevmiş ve benimsemiştir ki, aynı eserinde aynı söyleyişe bir ikinci gazel'le devam etmekten kendini alamamıştır :

*Sâkî dur ūrı yatma ki vakt-i bahaardur
Hengām-ı bezm-i nūş-ı mey-î hoş-gūvaardur*

*Her merg-zārdā yakılır sad hezār (şāh)
Her şāh ūzre ʿişk-ile yüz mürğ zaardur*

*Bülbül nevā éderken oturmak çemende hoş
Yār ile bir nefes şeref-î rüzgâardur*

*Lâlê gibî komāye elinden ki dūşe cām
Bed ʿāhddürür görürsîn ü nā-pāydaardur*

*Artuk şümār eyleme āsan geçer déyu
Kim rüzgâar hādisesî bî-şūmaardur*

«Sâkî! Kalk, hareketsiz durma ki bahar vaktidir; lezzetli şarap içme meclisinin tam zamanıdır.»

«Her çimenlikte yüzbin dal donanır; her dal üzerinde aşk ile yüzlerce kuş ötüşür.»¹

«Havada bülbül sesleri varken çemende oturmak hoş; sevgiliyle bir nefes yanyana bulunmak, zamanın şerefidir.»

«Şarap renkli çiçeğini çok çabuk düşüren lâlê gibi, sen de, elinden-şarap kadehinin düşmesine fırsat verme ki zaman kötüdür, sözünde durmaz ve devamlı değildir.»

«Kolay geçer diye çokça hesap etme ki zamanın hadiseleri hesapsızdır.»

Mânâsının söz ve sanat inceliklerine girişmeden, kısaca nesre çevirdiğimiz bu gazellerin asıl güzelliği seslerindedir. Türkçeyi, İran tarzı imâlelerle birleştirerek söylemek, Türk Divan edebiyatı devrinde yine klâsik terbiyenin icaplarındandı. Yukarıdaki gazeller gösteriyor ki bu zevk ve bu terbiye daha. XIV.

¹ Bu beytin son kelimesi noksan olduğundan, mânâsı, bir yakınlaştırma ile verilmiştir.

asırda şair *Ahmedî*'nin bu ve benzeri gazellerinde dikkate değer bir olgunluğa ulaşmıştı.

Anadolu'da *Hoca Dehhânî* ile başlayan Divan şiirinin, Türk şairleri eliyle *Bâkî*'ye kadar uzanan ve *Bâkî*'de büyük tekâmül gösteren bir cephesi de ses güzelliği idi. Bu, aynı zamanda Divan şiiri vâsıtasıyla, Türkçe'nin kazandığı zengin bir dil mûsikîsiydi. Şiir söylemenin bu kubbede bir *hoş sadâ* bırakmak olduğunu söyleyen *Bâkî*, gerek kendi asrının başında gerek XV. asırda yaşamış, Türk şairlerinden, zengin ses mîrasları almıştı. Şimdi bu iki gazelle, *Bâkî*'nin *Bahar Gazeli* arasındaki büyük benzerlik açıkça gösteriyor ki *Bâkî*'ye ses verenler arasında XIV. asrın üstad şairi *Ahmedî*'nin de esaslı mevkii vardır :

Sâkî zamân-ı 'ayş ü mey-î hoş-güvaardur
Birkaç piçâle rûş edelüm nev-behaardur
Büy-î nesim ü reng-i gül ü revnak-î behâr
Âsâr-ı fazl u rahmet-i Perverdigâardur
Gâfil geçürme 'ömri bu dem künc-i gamde kim
Menzil kenâr-ı bâğ u leb-î cûgbaardur
Zâyi^c geçürme fursatı kim bâğ-ı 'âlemün
Gül devri gibi devleti nâ-pâydaardur
Bâkî nihâl-i ma'rifetün meyve-î teri
'Ârif katinde bir gazel-î âbdaardur

Görülüyor ki bu gazel, dünyanın her edebiyatında görülen, eski üstadların şiirini yeni bir söyleyişle tekrarlama hâdisesinin dikkate değer örneklerindedir.

Bu şiirler, vezin, kafiye, şekil ve tema bakımından tam bir benzerlik halinde buldukları halde, iyi bir dikkat, iki şairin söyleyişindeki ayrılığı ve *Bâkî*'nin gazelindeki ses ve söyleyiş olgunluğunu zevkle ve açıkça fark eder.

İşte bizim esas mevzuumuz olan, *Süleyman Çelebi*'nin meşhur *Meolid* manzumesi de böyle kreasyon değerinde bir nazî-

redir. *Mevlid*'i yakın zamanlara kadar ve bugün hâlâ, ilk defa *Süleyman Çelebi* tarafından söylenmiş, bir «mukaddes şiir» tanıyanlar çoktur. *Mevlid* manzumesi hakkında gösterilen bu haklı sevgi ve saygıyı aslaa değiştirmemesi lâzım gelen hakikat ise böyle değildir. Nitekim, 1927 den beri yapılan ilmi neşriyat, hayli dar bir sahada bilinmekle beraber, *Mevlid* manzumesinin de, yukarıda belirttiğimiz çeşitten bir nazîre olduğunu, yâni, aynı ve benzer konularda kendinden önce söylenmiş mevlid manzumelerini bir söyleyiş tekâmülüne eriştirdiğini meydana koymuştur.

Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât* adlı *Mevlid* manzumesini tamamiyle ibdâ'î bir eser bilenlerden bâzılarının bu hakikat karşısında âdetâ üzüntü duymaları, klâsik edebiyatlarda yukarıdan beri izâha çalıştığımız benzer şiir geleneğini, böyle mukayeseli bir şekilde incelememiş olmalarındandır.

Kaldı ki yalnız *Süleyman Çelebi*'nin *Mevlid*'i ve bu *Mevlid*'e kaynaklık eden XIV. asır eserleri değil, bizzat *Mevlid* an'anesi de yeryüzünde Türk müslümanlığının kalkındırıp yaşattığı; devamlı ve vazgeçilmez bir millî dînî an'ane haline koyduğu; temeli, dikkate değer derecede millî-bedîî harçlarla işlenmiş bir millî saygı ve inanış âbidesidir.

Biz, burada, *Mevlid*'in kreasyon değerinde bir nazîre olduğu gerçeğine temas etmeden önce, bizim inanış tarihimizdeki *Mevlid* hâdisesinin nasıl ve ne ölçüde millî bir gelenek olduğunu belirtmek istiyoruz.

Prof. Ahmed Ateş'in 1954 de yayımlanan *Vesiletü'n-Necât* adlı eserinde, islâm âlemindeki mevlid okuma ve mevlid törenleri hakkında otantik bilgiler verilir. Eski islâm bilhassa Arap kaynaklarına dayanılarak verilen bu bilgiler *Ahmed Aymutlu*'nun *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerîf* adlı eserinde de vardır. *Prof. Dr. Neşet Çağatay* da 1957 de *Din Yolu* mecmuasına yazdığı değerli makalede aynı bilgileri tedkik ve tevsik etmiştir.

Bu bilgilere ve istinad ettikleri islâm kaynaklarına göre Islâm âleminde *Mevlid* yazmak ve *Mevlid* okutmak geleneği Milâ-

di X. asırda başlamıştır. Hattâ meşhur hadisçi *İmam Tirmizî*'nin IX. asırda yazdığı *Şemâil-i Şerîf* adlı kitap bir Mevlid'dir. Adında Mevlid kelimesi bulunan ilk eser ise *İbnü'l-Cevzî* diye tanınmış islâm âliminin *El-'Arûs* veya *Mevlidü'n-Nebî* adlı eseridir. (XII. asır.) Yine Arap diliyle yazılmış diğer mühim bir Mevlid kitabı da Endülüslü tarih ve hadis âlimi *İbn-i Dihye*'nin *Kitabü't-Tenvîr fî Mevlidi's-Sirâci'l-münîr* adlı eseridir. Bu son eser, Türk Atabek'i *Muzafferü'd-dîn Gök-börü*'nün 1228 yılında ihdâs ettiği Mevlid töreninde bizzat müellifi tarafından hükûmdâra okunmuştur.

Yine aynı araştırmaların ve kaynakların verdikleri bilgilere göre, daha X. , XI. asırlarda, bilhassa Mısır'da, Şiîliğin İsmâilliye kolundan olan *Fâtımîler* devrinde Hz. Muhammed ve *Halife Alî* gibi islâm büyükleri için yapılan Mevlid törenleri, bütün islâm âlemindeki Mevlid törenlerine bir başlangıç mâhiyetindedir. Bununla berâber Şiî-Fâtımîlerin Hz. Muhammed için yaptıkları Mevlid törenleri, bilhassa *Alî* için yapacakları Mevlid'leri perdelemek gibi samîmî sayılamıyacak, politik gösterilerdir.

Bu sebeple gerek *İbn-i Hallikan*'ın, gerek onun verdiği bilgileri bütünüyen *Celâlü'd-dîni's-Siyûti*'nin *Vefeyâtü'l-a'yan* ve *Hüsnü'l-Maksid* adlı eserlerinde verdikleri bilgiler, Hz. Muhammed'in Mevlid'i için yapılan ilk, büyük, devamlı ve resmî şenlik ve törenlerin *Selçuk Atabek'i Muzafferü'd-dîn Gök-börü* tarafından yapıldığını belirtmektedir.

Bu törenler, bugünkü Mevlid'in kesin başlangıcı olmuş ve *Gök-börü*'den bu yana, başta Türk-İslâm devletleri olmak üzere hemen bütün islâm âleminde Mevlid, artık mukaddes bir gün ve çeşitli fırsatlarla tâzelenen sevgili bir tören ve gelenek olmuştur.

Şimdi biz, burada *Gök-börü*'nün şahsiyetindeki ve yaptırdığı Mevlid törenlerindeki millî çizgilere temas ve işâret etmek istiyoruz : Çünkü gerek *Gök-börü*, gerek yaptırdığı törenler, hattâ islâmlıktan önceki Türk târih, inanış, âdet ve geleneklerinden Milâdî XIII. asrın ikinci yarısına kadar yaşamış kuvvetli, millî hâtıralardır.

Bunların başında *Gök-börü*'nün ve âilesinin adları vardır. *Gök-börü*, eski Asya türkçesinde bozkurt demektir. Kurt anlamındaki *börü*, *böri* kelimesine, yazılı Türk edebiyatı metinlerinde, önce, Köktürk Kitabeleri'nde rastlanır: «*Tengri küç birtük üçün akanım kagan süsi böri-teg érmış* = Tanrı güç verdiği için babam kağanın askeri kurt gibi imiş.» *Gök-börü* sözü, M. XIII. asırda Uygur türkçesiyle yazıya geçirilen *Oğuz Kağan Destanı*'nda görülür. Söz, *Oğuz Kağan*'ın Türk milletine hitâbesinde söylediği, «*Kök böri bolsun-gıl uran: Bozkurt (sesi) savaş parolamız olsun.*» mısraındadır. Bu kadar eski ve kısmen unutulmuş bir türkçe adın, Millâddan sonra XIII. asıra kadar yaşatılmış olması *Gök-börü* âilesinin eski Orta Asya türklüğünden sağlam ve şuurlu hâtıralar sakladığını gösterir. *Gök-börü*, gerçi *Erbil* (*Arbelâ*) Atabeklerindedir. Fakat *Erbil Atabeklerine* aynı zamanda *Börfler* adı verilir ve *Beğtigin Sülâlesi* denilir. *Börfler*, bozkurtlar demektir. *Beğ* ve *tigin* kelimelerinden bilhassa *tigin* sözü, eski Orta Asya Türklüğüne ait bir unvandır. *Tigin* eski türkçede *sehâde*, *prens* anlamına gelir. Sonraları, Selçuk ve Anadolu Türkleri tarafından terk edilen bu kelimenin *Gök-börü* âilesi tarafından şuurla yaşatılan eski ve millî hâtıralardan olması çok mühimdir.

Böylelikle, çok eski millî hâtıralara bağlılıklarıyla, böyle millî hâtıraları, bilgiyle ve hassasiyetle sakladıkları daha adlarından âşikâr olan bu âilenin, bilinen târihî faaliyetleri, onların aynı zamanda islâm imanına da bağlılıklarını gösterir. İşte bu çifte bağlılıktır ki, *Gök-börü*'nün, ilk defâ, resmî ve çok zengin bir tören halinde yaptığı *Mevlid* törenlerine de eski ve dîni Türk törenlerinden birtakım hâtıralar işlediğini sezdiriyor. Çünkü *Gök-börü*'nün *Mevlid* törenlerinde eski Türk âyinlerine benzer taraflar vardır:

Gök-börü, *Mevlid* törenlerinden önce av eğlenceleri tertiplemiş, *Mevlid*'e hazırlık mâhiyetindeki bu av törenlerinden döndükten sonra çok sayıda kurbanlar keserek, *Mevlid* âyinlerine hemen hemen eski Türk *sığır* ve *şölen*'lerinin rûhunu vermiştir.

Eski Türklerde *sığır*, dîni süreklilik avı'dır. Bu avlanmalardan sonra yapılan *şölen*'ler ise dîni ziyâfetlerdir. Bütün bu hareket-

lerin şiir ve mûsikî ile bir arada yapılması, yâni hem sârek avlarında hem şölenlerde dîni besteler çalınıp ilâhiler söylenmesi *Gök-börü*'nün *Mevlid* törenleriyle dikkate değer bir benzerlik içindedir :

Yukarıda adı geçen islâm kaynaklarının verdiği açık bilgiye göre *Gök-börü* ava gider, dönüşünde kurban kestirir, dîni bir ziyafet verir, sazlar çaldırır, sözler söyletir, gece fener alayları tertipler, şüphesiz dîni mûsikîler arasında *Mevlid* töreni yapar ve kuvvetli bir ihtimale göre bu törende bir *Mevlid* okunurdu.

İslâm milletleri içinde Türklerin ibâdetle mûsikîyi birleştirecek kadar, dîni mûsikîye büyük önem vermeleri; Türk an'anesinde *Mevlid*'in mûsikî makamlarıyla, ilâhilerle birlikte okunması, hattâ, *Belg*'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'ında, Türkiye'de *Mevlid*'in bestelenmiş olduğu hakkında verdiği bilgiler *Mevlid* an'anesinin yalnız söz ve söyleyiş olarak değil, ses ve tören olarak da eski Türk hayat ve inanışlarından zengin çizgiler taşıdığını ehemmiyetle düşündürmektedir.

Mevlid törenlerinde okunmak için, derin bir dîni heyecanla ve o ölçüde büyük bir peygamber sevgisiyle yazılan *Mevlid* manzumesine gelince, bugünkü bilgimize göre, ilk Türkçe *Mevlid* *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nden takriben çeyrek asır evvel yazılmıştır. Bu, XIV. asır, Âzerî türkçesi şairi, Erzurumlu *Kadı Darîr*'in 1388 de tamamladığı *Siyer-i Nebvî* tercümesidir. *Darîr*, bu tercümeyi, tanınmış Arap müellif ve muhaddislerinden *İbnü İshâk*'in *Sîretü'n-Nebî* veya *Sîretü'r-Resûlillah* adlı eserinden çevirmiştir.

Ancak kısmen nesir, kısmen nazım diliyle yapılan bu tercüme, gerek nesir, gerek nazımla söyleyiş bakımından, XIV. asır türkçesinin zaferleri arasında bulunmaktadır.

Bu eserin, yukarıda bilhassa belirttiğimiz sebepler dolayısıyla alelâde bir tercüme sayılmasına imkân yoktur. *Mevlevî* tarika-

tine mensup fakat doğuştan âmâ olan ve bu yüzden *darîr* = *âmâ* kelimesini mahîlâs edinen *Mustafa bn Yûsuf adlı* bu şairin Anadolu'daki dîni Türk edebiyatı târihinde (bu edebiyatın kurucuları arasında bulunmak gibi) üstün bir mevkiî vardır.

Sîretü'n-Nebî'nin (aşağıya birkaç satırını alacağımız) sâde ve samimî nesir dili ve (oldukça büyük bir parçası ile, şâirinin Türkçe mısra söyleyişindeki kudreti göstereceğimiz) manzum kısımları; *Erzurumlu Darîr'in* bu eseri bir tercüme olarak değil (birçok benzerlerinde olduğu gibi) başarılı bir te'lif olarak meydana getirdiğini göstermektedir.

Arûzun *mesfêlün mesfêlün faûlün* vezniyle söylenmiş bu parçalarda o asır türkçesinin nice incelikleri, güzellikleri ve ancak te'lif eserlerde görülebilir bir üslûp harâreti vardır.

Darîr'in nesri şöyledir :

Âmine Hâtun eydür : Çün yalnızlıh sebebinden inledüm. Ârı gördüm kim karşumdagi dîvar yarıldı. Üç Hâtun kişi içerü girdiler. Ak izarları izarlanmışlar. (Ak peştamalları sarınmışlar) Abd-i Menâf oğlanlarınınun hâtunlarına benzerler. Ben olardan sandum. Amma bular hod uçmak hârlarındanmış. Bâna ol hâtunlar sûretinde görünmüşler. Vehim iletmesün, ussı gétmesün deyü.

Erzurumlu Darîr'in kitabındaki manzum söyleyiş de şöyledir :

*Çalab emr eyledî Rıdvân'e kim tîz
Bezê-gil cennet ehlin cennet ile
Habîbu'l-lah vücûde géliserdür
Tolîsar dünye 'afv ü rahmet ile
Bezensün hûri vü gilmân ü vildan
Kamû sâ,ûya gitsün rağbet ile
Çalab'dan Cibril'e emr oldu kim in
Tamû kâpûların yap heybet ile
Cemî'î vahşe vü tayre haber kıl
Bu gîcê kalmasunlar gaflet ile
Emîne eydür ol dem oldu kim uş
Vücûde geldi Ahmed kudret ile*

Susādum sū dilēdüm içmegē ben
 Elūmē sundılar kif şerbet ile
 Sovuh kardan dahī āğ ū şekerden
 Dahī datlūdur içdüm lezzet ile
 Bu kez bir nūr içindē garka oldım
 Bārūdī nūri bēnī 'ismet ile
 Bir ağ-kuş geldi arhāmī sığadı
 Kanādī birle kātī kuvvet ile
 Vücūdē geldi şol dem ol vücud kim
 'Azizdür kāmulardan 'izzet ile
 Ne kan gördüm ne sū gördüm ne ağrı
 Doğurmādum ben ānī zahmet ile
 İşidürem ki dünyā toldtı gulgul
 Götürüldī hicablar zulmet ile
 Dilē geldī divār ū tāş ū toprak
 Sözē geldī dükē'ī hikmet ile
 Beşāret kıldılar birī birīne
 Ki Ahmed dünyē dutdī ümmet ile
 Görüvem Mekke şehri nūr dolmış
 Velī gāfil yatur er 'avret ile
 Bu kez kendūme geldüm bahdum evden
 Gidübdür hūriler cem'iyet ile
 Velī mevlūdu görmēdüm evümde
 Yürēgüm ödī yandī hasret ile
 Gümānum oldı kim hūriler aldı
 Gözüm dört yānadur bū fikret ile

Görüvem Kā'be'ye karşū Muhammed
 Bucakdā yire urmuşdur yüzini
 Yüzī secdēde barmāğın götürmüş
 Dilī söylər ū bilmēzem sözini

*Dilêdüm kim varam elûme âlam
Görem ö aydan ârî hub yüzini
Bir ün geldî havâdan heybet ile
Ki gizlen halk gözinden özini
Ne kim mürsel nebî geldî cihâne
Muhammed'dür dükêlî-nân güzini*

İşte Anadolu Türkiyesi'nde ve Mevlid törenlerinde bestelene-
rek okunmak maksadiyle yazılan ilk türkçe Mevlid manzumeleri,
Kadı Darîr'in Siyer-i Nebevî'sindeki böyle manzumelerdir. *Kadı
Darîr'in*, bu eserini *Mevlid* törenlerinde ve beste ile okunsun
diye yazdığını meydana koyan cihet, umûmiyetle kaside tarzın-
da kafiyeleşen bu manzumelerin başında ve sonunda aynen tek-
rarlanan bir «nakarât beyti» bulunmasıdır. Bu :

*Rebî 'u'l-evvel âyî kutlu olsun
Hemîşê dîl ü din kuvvetli olsun*

beytidir.

Erzurumlu Darîr'in Hicrî 790 da yazdığı siyer kitabından,
Prof. *Fuad Köprülü'nün* 1926 da Bakû'da neşredilen *Âzerî Ede-
biyatına Dair Tedkikler* kitabında bahsedilmişse de bu eserin
Süleyman Çelebi Mevlidi ile olan büyük yakınlığına temas edil-
memiştir. *Kadı Darîr'in* manzuma siyer kitabını *Süleyman Çelebi'nin*
Vesîletü'n-Necât'ıyla ilk karşılaştıran *Veled Çelebi Efendi'dir.*

Bu karşılaştırma, 1926—1927 yıllarında eski harflerle neşre-
dilen *Hayat Mecmuası'nın* 45 ve 46. sayılarında yayımlanmıştır.
Süleyman Çelebi Mevlidi ve Me'hazleri adlı bu makalelerinde
Veled Çelebi, Darîr'in Siyer-i Nebevî'sini, eserin ilk takdimine
uyarak, bir tercüme diye vasıflandırmış ve bu tercümenin gerek
nesir, gerek nazım kısımlarından örnekler vererek, bu eserin
Süleyman Çelebi Mevlidi'ne ne ölçüde bir me'haz olduğunu in-
celemiştir.

Bu kıymetli bilgilere burada ilâve edilecek nokta *Kadı Da-
rîr* tarafından başarılı bir türkçe söyleyişle terennüm edilen bu
manzumelerin, yâni tercümedeki manzum kısımların alelâde bir
tercüme sayılamıyacağıdır. Diğer daha mühim nokta ise, *Süley-
man Çelebi Mevlidi'nin* yer yer, *Darîr'in* eserindeki manzum kı-

sımları tekrar söylemek suretiyle yazılmış bir *nazîre-siir* oluşudur. Aynı hâdise bize o çağlarda bu çeşit nazîrelerin tamamiyle kreasyon sayıldığını gösteren kıymetli vesika olmak bakımından da özel mânâ taşımaktadır.

Nitekim *Kadı Darîr*'in *mesfâilün mesfâilün faülün* vezniyle söylediği, yukarıdaki manzumeler, *Süleyman Çelebi Mevlidi*'inde, *Kadı Darîr*'in mısralarındaki sözlere şiddetle sadık kalınarak, yine kasîde şeklinde, *Kasîde-i Melîha* adıyla, fakat *fâilâtün fâilâtün fâilün* vezniyle söylenmiştir:

Kasîde i Melîha

Hak Te'âlâ emr kıldı ol gicē
Hep yarādılmış kılâlar ziyneti
Dîdiler Rıdvân'e hem tiz durmadur
Hoş bezen hür ü kusûr-î cenneti
Kim bu gicē ol Habîb-î Hak gelür
Hem yağar halk üzre Hakk'un rahmeti
Ehl-i cennet hûri vü gılman kamu
Sâçularlâ kıl sun ânâ râğbeti
Tanrı'dan Cibrîl'e emr oldı ki yap
Tâmu kâpûsîni götür heybeti
Hem vuhûş ile tuyûrâ kıl haber
Bü gicē gözden götürsin gafleti
Âminē eydür çü vakt irdi temâm
Kim vüçüdē gele ol Hak vehbeti
Sûsadum sū diledüm içmeklige
Virdiler bir kıf ki dölü şerbeti
Kardan ağ idî vü hem söğüğ idi
Dâhi şirindî şekerden lezzeti
Sonra gark oldı vüçüdüm nür ile
Bürüdü benî o nûrun ismeti
Geldi bir ak-kuş kanâdıylē benüm
Arkamî sığadı kuvvetlē katî

Doğdı ol sâ'atde ol şâh-î rûsül
 Kim anınlâ buldı 'âlem 'izzeti
 Görmedi ağrı vü kan sū ānesi
 Çekmedi bir lâhza andan zahmeti
 Yîr ü gök gulgüle doldı serteser
 Geldi ol nur gitdi âlem zulmeti
 Söze geldi vahş ü tayr ü tâş ağaç
 Sözleri cümlē Muhammed midhati

.....

Çün kadem basdı cihānē ol beşîr
 'Alēmün artdı beşāset behceti
 Mekke şehri rûr ilē doldı kamū
 Nūra gark oldı erî vü 'avreti
 Aminē çün gördi tū heybetleri
 Gitdi kendūden dükendi kuvveti
 Çünki ol kendūzinē geldi girū
 Gördi gitmiş hüriler cem'iyeti
 Mustafā'yî görmedi evinde hem
 Anı hayran kıldı oğlı hasreti
 Eyle sandı aldı gitdi hüriler
 Anasīnun dāhi artdı hayreti
 Nāgehan bakdı vü gördi Āmine
 Ev bucāğında o nîkū-siyreti
 Şöyle Beytüllāh'a karşı Mustafā
 Yüz yirē urmîş ü kılmîş secdeti
 Secdedē başı götürmiş barmağın
 Söylenür hem Hakk'a bulmuş vuslatı

.....

Diledi ālā elinē ānesi
 Göre kim noladı o sâhib-devleti
 Saklanuz dîyü havâdan bir nidâ

*Geldi kim tutdî cihānî heğbeti
Tanrı emr itdî virildî hem ana
Enbiyānun cümle hūy ũ hasleti*

Görülüyor ki *Süleyman Çelebi*'nin *Mevlid*'i, tıpkı *Fuzûlî*'nin *Leylâ vü Mecnun* şâheseri gibi, iki veya daha ziyade şair arasındaki ortak bir konuda yapılan yeni ve üstün bir hamledir. *Nizâmî* ve *Hâtîfî* gibi üstaplardan sonra *Fuzûlî*, kendi ilâhî güzellik âşığı rûhuna çok uygun bulduğu *Leylâ vü Mecnun*'da nasıl herşeyden çok kendi aşk, özleyiş, gurbet ve ıstırap duygularını hattâ ıstırap sevgilerini terennüm etmiş ve bunun için en üstün ve ibdâî bir *Leylâ vü Mecnun* yazmağa muvaffak olmuşsa *Süleyman Çelebi* de öyle yapmıştır.

Süleyman Çelebi, Hz. Muhammed'e karşı duyduğu derin sevgiyi ve kendi zamanından yedi buçuk asır evvel ölmüş bir peygamberin ardından duyulan bitmez tükünmez özleyişi, bütün duyanlardan daha kuvvetle duymuş gibi sıcak ve samimî bir söyleyişle terennüm etmiştir. Yine kendinden evvel, aynı mevzuda himmeti unutulamiyacak, inanmış insan, *Darîr*'in mısralarını böyle taze bir iç harâretiyle alevlendirerek, daha yeni bir istifle seslendirmeye muvaffak olmuştur.

Süleyman Çelebi Mevlid'inde hareketlenen mısralar ve meselâ Hz. Muhamed'in doğumunu, bu doğuşa lâyık bir heyecanla karşılayan şu:

*Büdur ol sultan ki 'âlemdē müdām
Günde beş kez ũrîlisar neobeti
Büdur ol kim gēliser Hak'dan buna
Tâc-ı 'izzet birle levlâk hıl'ati
Büdur ol kim bûna kim olşā karîb
Bî-gūman ol Hakk'a bülur kurbeti
Büdur ol kim bû Nebiyy-i Hak iken
Dâhî olmāmışdı Âdem hilkati
Büdur ol kim enbiyâ Hak'dan kamū
Diledâiler kim olâlar ümmeti*

gibi sıcak *tekrir*'lerle seslendirilmiş söyleyişler ve benzerleri *Çelebi*'nin bu mevzudaki mevkiini yücelten terennümlerdir. Bilindiği gibi, dîni Türk edebiyatı çığırının bütün bu şairleri herhangi bir şöret hatta sanat gayesiyle değil, tamamiyle sevap işlemek ve sevdikleri Allah'larıyla peygamber'lerine bir şükran borcu terennüm etmek duygusuyla yazdıklarından, eserlerinde, âdeta farkında olmadan muvaffak oluyorlardı: *Vesîletü'n-Necât*'ın, aynı konuda, kendisinden önce ve sonra yazılan, manzum ve dîni eserler ortasındaki büyük zaferi ise, bu yoldaki samimilik derecesinin üstünlüğündedir.

Süleyman Çelebi Mevlidi'yle *Kadı Darîr*'in *Siyer-i Nebevî*'sinden aldığımız yukarıdaki parçalarda, *Hz. Muhammed*'in doğumunu anlatan sözler, birbirine çok benzer. Anlatılan vak'â aynıdır; vak'âyı anlatan kelimeler aynıdır; hattâ vak'âyı seslendiren kafiyeleler aynıdır. Yalnız vezinler başka, redifler başka, ve en mühimmi, kelimelerin istifi, dizilişi, yâni üslûp ve söyleyiş başkadır.

Biz burada, *Süleyman Çelebi Mevlidi* ile *Kadı Darîr Siyeri*'ni, hattâ daha başka *Mevlid*'lerle (*Âşık Paşa*'nın *Garîbnâme*'si gibi) *Mevlid*lere ebedî mısralar veren diğer din ve tasavvuf eserlerini karşılaştırmak gibi, geniş bir çalışmaya girmiyoruz. Bunlar, gerek Prof. Ahmed Ateş'in kitabında gerek Ahmed Ayutlu'nun eserinde, Mustafa Ateş'le Neclâ Pekolcay'ın henüz basılmamış tezlerinde yeter derecede incelenmiştir. Hattâ bizim burada tekrarladığımız *Mevlid* karşılaştırmalarının, evvelce *Veled Çelebi Efendi* tarafından yapıldığını yukarıda belirtmiş bulunuyoruz.

Bizim burada ışığa kavuşturmak istediğimiz nokta, *Mevlid*'in Doğu ve Batı edebiyatlarında, çok sayıda görülen *benzer eserler* çeşidinden bir eser ve bu mânâda bir kreasyon olduğudur. Öteden beri çok karıştırılan böyle hâdiseleri, ancak mukayeseli edebiyat metoduyla incelemek suretiyledir ki hem anlamak, hem bir klâsik edebiyat terbiyesi içinde değerlendirmek mümkün ve isâbetli olur.

Aynı konuda diğer önemli nokta, *Mevlid* törenlerinin eski Türk âdet ve inanışlarından kalma, milli çizgilerle başlamış olmasıdır. Mevlid töreni yapmak, bir mûsikî makamına uyarak Mevlid okumak gibi hareketlerin islâm dinine aykırı olduğunu iddiâ edenlere karşı, Türk milletinin asırlardan beri Mevlidsiz olamayışı da, bir parça, bu temele dayanır. Bir dini kabul eden başka başka milletlerin, aynı dine inanışlarında birbirinden farklı ve milli üslûplar meydana geldiğini vaktiyle *Türk'ün İnanma Üslûbu* adlı konferansında belirtmiştim. (Bk. Bibl.) İşte bu üslûp, Türkler arasında, eski ve dinî Türk törenlerine çok benzer şekilde başlayan *Mevlid* törenlerini, Türk'ün milli bağrında diğer müslüman milletlerden daha yaygın, sıcak, samimî ve vazgeçilmez hâle koymuştur.

Nihayet, bugün okunmakta olan ve okuyanlar tarafından *Süleyman Çelebi*'ye âdiyyeti belirtilen *Mevlid* hakkında son bir düşünceyi belirtmemiz gerekmektedir.

Bugün okunmakta olan *Mevlid*'in *Süleyman Çelebi Mevlidi*'ni az çok değiştirip tâzeliyen Türk milletinin ve Türk mevlid-hanlarının asırlar içinde meydana getirdikleri, mâşerî bir eser çehresi vardır. Süleyman Çelebi Mevlidi'nin ilk yazmaları ile sonraki asırlarda yazılan *Mevlid*'ler arasında görülen hayli mühim ve büyük farklar bunu düşündürüyor. Okunan *Mevlid*'de, meselâ, *Merhabâ faslı*'nın *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nde bulunmadığı ve *Ahmed* adlı bir başka *Mevlid* şairinin eserinden alındığı, *Ahmed Aymutla* tarafından meydana konulmuştur. Prof. Ahmed Ateş'in *Vesîletü'n-Necat* adlı tedkikinde de bu husus, foto-kopilerle belirtilmiştir. Diğer taraftan, *Süleyman Çelebi*'nin *kasîde* şeklinde söylediği bâzı kısımlar, bugün okunan *Mevlid*'de

*Sûsadım gâyet harâretten katî
Sundılar bir cam dolûsî şerbeti
Geldi bir ak-kuş kanâdıylē revan
Arkamî sîğâdı kuvvetlē heman
Doğdı ol sâ'atde ol sultân-ı dîn
Nûra gark oldî semāvât ü zemîn*

örneğinde görüldüğü gibi, değiştirilerek, *mesnevî* şeklinde söylenmektedir. Bütün bu önemli farklara rağmen, *Mevlid*'in *Süleyman Çelebi*'nin eseri kalması da *Çelebi*'nin, kendinden evvelki ve sonraki *Mevlid* yazarlarını hemen tamamıyla unutturacak kadar kudretli şahsiyetindedir: Türk halkı, *Süleyman Çelebi Mevlidi*'ni okuya okuta geçen asırlar içinde bir dîni destan yüceliğine ulaştırmış; ona, milyonların ve asırların sadâlarını işliyerek, *Mevlid*'i mısralarında bütün bir milletin duyuş ve söyleyişleri seslenen, millî, mâşerî ve mukaddes bir halk eseri hâline koymuştur.

Bibliyografya

- Ahmed* : *Mevlid*, Üniversite Kütüphanesi, 2314; Selimağa Kütüphanesi, Âsâr-ı Cedîde Yazmaları, 1642.
- Ahmedi* : *Cemşid ü Hurşid*, Üniversite Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 921; *Divan*, Murad Molla, Sultan Abdülhamid Han, K. 1082; *İskendernâme*, muhtelif yazmalar.
- Anouilh, Jean* : *Antigone*, Mf. V. neşriyatı, İst. 1955.
- Atâ* : (Tâyarzâde), *Târih-i Atâ*, İst. 1929.
- Ateş, Ahmed* : *Süleyman Çelebi, Vestiletü'n-Necat, Mevlid*, Ankara, 1954.
- Ateş, Mustafa* : *Ahmed'in Mevlidi, Bir Kısımının Karşılaştırılmalı Metni, ve Süleyman Çelebi'nin Eseriyle Kısa Bir Mukayese*, İst. Üniversite K. 2032, 1952.
- Aymutlu, Ahmed* : *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, İst. 1958
- Banarlı, Nihad Sami* : *Dastân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman, ve Cemşid ü Hurşid Mesnevisi*, İst. 1939. (Türkiyat Mec. ayrı basım); *Bâkî'ye Ses Verenler*, Hürriyet Gazt. 15/6/1957; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1948; *Yahya Kemal'in Hâtıraları*. İst. 1960; *Yahya Kemal ve İman* (Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası, I, İst. 1959); *Türk'ün İnanma Üslûbu*, Mf. V. Yayını, Ankara, 1960. (Yüksek İslâm Enstitüsü, açılış broşürü) *Yahya Kemal'le Konuşmalar* (henüz neşredilmemiştir).
- Bakî, Mahmud Abdül-Bakî* : *Divan*, (muhtelif yazmalar).
- Belîğ, İsmâil* : *Güldeste-i Riyâz-ı İrfan*, Millet K. 88.
- Bielschowsky* : *Goethe*, M. Eğ. B. neşriyatı, İst. 1951.

Çağatay, Dr. Neşet : Mevlid Okutma Geleneği Hakkında, Din Yolu Dergisi,
28, Ankara, 1957.

Ergun, Saadettin Nüzhet : Mûsiki Antolojisi, İst.

Euripides : Elektra, Mf. V. neşriyatı, Ankara, 1943.

Fuzûlî : Divan, Leylâ vü Mecnun, yazma ve basma, muhtelif nüshalar.

Gibb, E. J. W : A History of Ottoman Poetry, London, 1900.

Giraudout, Jean : Elektra, Mf. V. neşriyatı. İst. 1959.

İbn-i Hallikân : Vefeyâtü'l-a'yan, Kahire, 1929.

Köprülü, Ord. Prof. Dr. M. Fuad : Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İst. 1943; Türk Edebiyatı Tarihi, İst. 1928; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, İst. 1918; Fuzûlî, Türkçe İslâm Ansiklopedisi; Azeri Edebiyatına Âit Tedkikler, Bakü, 1926.

Oğuz Kağan Destanı : W. Bang, G. R. Rahmetî neşri, İst. 1936.

O'Neill, Eugene : Elektra'ya Yas Yarasır, Mf. V. neşriyatı, Ankara, 1960.

Orkun, Hüseyin Namık : Eski Türk Yazıtları, İst. 1936.

Pekolcay, Neclâ : Türkçe Mevlid Metinleri, Doktora tezi, İst. Üniversitesi Kütüphanesi, No. 1851, 1950.

Ritter, H : Firdevsi, Türkçe İslâm Ansiklopedisi.

Sağman, Ali Rıza : Mevlid Nasıl Okunur, İst. 1951.

Sophokles : Antigone, Mf. V. neşriyatı, İst. 1941.

Süleyman Çelebi : Vestletü'n-Necat (Mevlid), muhtelif basma ve yazma nüshalar.

Suyâtî, Celâlü'd-din Abdür-Rahîm Muhammed : Hüsnü'l-Maksid Fi Ameli'l-Mavlid, Ali Emîrî Ef. Kütüphanesi, No. 70.

Tahbaz-zâde Abdür-Resûl : Türk ve İran Edebiyatlarında Yusuf ve Züleyhâ, (Doktora tezi), İst. 1945.

Tarlan, Ali Nihad : Leylâ vü Mecnun tercümesi, (Nizâmî) Mf. V. neşriyatı, İst. 1943; İslâm Edebiyatında Leylâ ve Mecnun Mesnevileri, Doktora tezi, İst. 1922

Veled Çelebi Efendi, (Veled İzbuduk) : Süleyman Çelebi Mevlidi Ve Me'hazleri, Hayat Mec. sayı 45-55, Ankara, 1927.

Yolluğ Tigin : Köktürk Kitabeleri, Doğu tarafı, fotokopileri.